RYSZARD BARCZYK

Poznań

Rola automatycznych narzędzi fiskalnych w stabilizowaniu koniunktury w Polsce w latach 2000–2014

Wprowadzenie

Organy państwa, realizując cele polityki stabilizacji makroekonomicznej, mogą stosować różnorodne instrumenty zarówno ze sfery fiskalnej, jak i pieniężnej. W literaturze występuje dyskusja na temat zakresu ich stosowania, znaczenia i stabilizujących konsekwencji. Zwolennicy ekonomii keynesowskiej podkreślają stabilizującą rolę instrumentów fiskalnych, a przedstawiciele monetaryzmu większą uwagę przywiązują do narzędzi pieniężnych, zwłaszcza w ograniczeniu procesów inflacyjnych. Generalnie uważa się, że instrumenty fiskalne powinny być stosowane w oddziaływaniu na krótko- i średniookresowe zmiany popytu i jego części składowych. Narzędzia występujące w sferze dochodów i wydatków budżetowych mogą być wykorzystywane w działaniach dyskrejonalnych lub automatycznych.

Celem opracowania jest analiza wpływu automatycznych narzędzi polityki fiskalnej na kształtowanie wewnętrznej stabilizacji gospodarki rynkowej, przy czym stabilizacja będzie rozumiana jako proces ograniczenia zmian poziomu aktywności gospodarczej, zmniejszenie bezrobocia oraz zjawisk inflacyjnych.

Sformułowane hipotezy będą poddawane weryfikacji empirycznej za pomocą kwartalnych indeksów dynamiki PKB, spożycia i akumulacji charakteryzujących zmiany aktywności gospodarczej oraz szeregów stóp bezrobocia

i cen dóbr i usług konsumpcyjnych odzwierciedlające sytuację na rynku pracy i zjawiska inflacyjne. Wśród instrumentów polityki fiskalnej działających automatycznie będą badane dochody z tytułu podatków bezpośrednich, uzyskiwane od przedsiębiorstw i gospodarstw domowych. Analizy te będą prowadzone dla gospodarki polskiej w okresie od I kw. 2000 do III kw. 2014 roku. Dobór okresu do prac empirycznych był uwarunkowany dostępem do porównywalnych szeregów czasowych, dostępnych w naszym kraju.

Opracowanie składa się z wprowadzenia, trzech części oraz podsumowania. Po uwagach wstępnych w pierwszej części zostaną sformułowane hipotezy dotyczące celów i roli automatycznych narzędzi fiskalnych w procesie wewnętrznej stabilizacji gospodarek rynkowych. W części drugiej będzie przedstawiona ewolucja instrumentów fiskalnych stosowanych w Polsce, a jej efektem będzie stwierdzenie czy działają one automatycznie, czy dyskrecyjnie. Kolejna część będzie zawierała wyniki analiz empirycznych, wskazujące wpływ stosowanych automatycznie podatków dochodowych od przedsiębiorstw i osób fizycznych na osiąganie celów wewnętrznej stabilizacji gospodarki polskiej.

1. Cele i automatyczne narzędzia fiskalne w procesie wewnętrznej stabilizacji gospodarki rynkowej

Organy państwa zajmujące się gromadzeniem dochodów i realizujące wydatki budżetowe są drugim, obok banku centralnego, podmiotem polityki gospodarczej, a w szczególności polityki stabilizacji. Polityka finansowa realizowana w sferze finansów publicznych jest bowiem ściśle związana z instytucją państwa i pełni trzy główne funkcje: alokacji, redystrybucji oraz stabilizacji¹. Funkcja stabilizacji finansów publicznych wynika z chęci łagodzenia skutków związanych z realizacją alokacji i dystrybucji, a okres jej prowadzenia jest stosunkowo krótki, gdyż powstała bezpośrednio po wybuchu wielkiego kryzysu gospodarczego lat 30. ubiegłego wieku, w wyniku prac Keynesa. Zgodnie z tą koncepcją w gospodarce rynkowej występują wewnętrzne mechanizmy prowadzące do nierównowagi, a których konsekwencją są m.in. wahania koniunkturalne, bezrobocie czy inflacja. Realizowana w tych warunkach polityka fiskalna polega

¹ R.A. Musgrave, *Finanztheorie*, Tübingen 1969, s. 5.

na gromadzeniu dochodów publicznych (budżetowych) w taki sposób, aby ich poziom i struktura były determinowane przez proces wydatkowania środków publicznych². Polityka ta polega na wykorzystaniu różnych instrumentów, których zadaniem jest³:

- zaspokojenie popytu państwa na pieniądź;
- realizacja statutowych obowiązków państwa za pomocą zgromadzonych środków pieniężnych;
- realizacja pozafiskalnych celów przy wykorzystaniu instrumentów fiskalnych.

Większość narzędzi polityki fiskalnej jest wykorzystywana w procesie stabilizacji koniunktury jako:

- automatyczne stabilizatory koniunktury,
- instrumenty dyskrecjonalne.

Automatyczne stabilizatory koniunktury są to instrumenty, które działają w określonych warunkach gospodarczych, a ich uruchomienie występuje zawsze wtedy, gdy następuje odchylenie głównych wielkości ekonomicznych od pożądanego poziomu. Ich wprowadzenie nie wymaga dodatkowych decyzji władz ustawodawczych czy wykonawczych, a ich efekty występują niezależnie od tego, czy organy te uświadamiają sobie potrzebę ich stosowania, czy też nie.

Instrumenty dyskrecjonalne polityki fiskalnej to podejmowane *ad hoc* świadome działania organów państwa, których celem jest przeciwdziałanie wszelkim dysproporcjom powstającym w systemie gospodarczym. Cel jest ten osiągnąć przede wszystkim poprzez oddziaływanie na zmiany popytu globalnego i jego części składowych⁴.

1.1. Cele stabilizacji makroekonomicznej

Polityka stabilizacji obejmuje ogół działań, których zadaniem jest dążenie do tworzenia i utrzymywania równowagi ogólnogospodarczej, tj. przeciwdziałanie lub łagodzenie skutków zmian aktywności gospodarczej⁵. Głównym jej celem jest zapobieganie występowania nie tylko jakichkolwiek fluktuacji

² M. Nasiłowski, *System rynkowy. Podstawy mikro- i makroekonomii*, Wydawnictwo Key Text, Warszawa 1996, s. 209.

³ S. Owsiak, *Finanse publiczne. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 360–361.

⁴ A.H. Hansen, *Economic Policy and Full Employment*, New York 1949, s. 248–249.

⁵ T. Kowalski, *Nowa klasyczna makroekonomia a polityka stabilizacji gospodarczej w kapitalizmie*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1987, nr 2, vol. 49, s. 173.

poszczególnych elementów gospodarki, lecz także czuwanie nad tym, aby oscylacje te się znosiły, a nie wzmacniały⁶. Celem polityki stabilizacji jest osiągnięcie równowagi w skali makroekonomicznej między popytem efektywnym i globalną podażą z zachowaniem, w miarę możliwości równowag częściowych, jak również zapobieganie skutkom kumulacyjnych procesów w gospodarce i występowania zbyt głębokich załamań, a także oddziaływanie na dynamikę wzrostu i proporcje podaży czynników produkcji⁷.

Tak sformułowany cel ogólny i cele szczegółowe polityki stabilizacji są w stosunkowo niskim stopniu przydatne w realizowanej polityce gospodarczej. Podejmując próbę ich zbliżenia do rzeczywistości gospodarczej, można stwierdzić, że zadaniem polityki stabilizacji jest dążenie do tego, aby w systemie rynkowym, w warunkach wysokiej dynamiki wzrostu, jednocześnie osiągnąć stabilizację cen, wysoki poziom zatrudnienia, a w gospodarce otwartej równowagę w kontaktach z zagranicą. W ten sposób powstał czworokąt celów, który niekiedy jest uzupełniany o dodatkowe aspekty, np. sprawiedliwy podział dochodu narodowego i kapitału, równowagę ekologiczną⁸ czy zrównoważony wynik budżetu państwa⁹.

Analizując powyższe cele polityki stabilizacji, można stwierdzić, że gospodarka rynkowa, dążąc do równowagi w stosunkach z zagranicą, może również osiągnąć równowagę na rynku wewnętrznym. Wysoki i pozbawiony wahań koniunkturalnych wzrost gospodarczy jest bowiem możliwy w sytuacji wysokiego poziomu zatrudnienia i niskiej inflacji. Dlatego wśród zaaprobowanych celów stabilizacji w gospodarce zamkniętej centralne znaczenie ma wysoki poziom zatrudnienia oraz stabilizacja cen¹⁰.

Pojęcie „wysoki poziom zatrudnienia”, interpretowane w szerokim znaczeniu, oznacza pełne wykorzystanie wszystkich czynników produkcji, a przede wszystkim pracy i kapitału. W wąskim znaczeniu pojęcie to przyjmuje jedynie

⁶ E. Despres i in., *Problem niestabilności gospodarczej*, w: *Teoria i polityka stabilizacji koniunktury. Wybór tekstów*, PWE Warszawa 1975, s. 41–42.

⁷ R. Barczyk, *Teoria i praktyka polityki antycyklicznej*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań, 2004, s. 16.

⁸ G. Mussel, J. Pätzold, *Grundfragen der Wirtschaftspolitik*, Verlag Franz Vahlen, München 2008, s. 22.

⁹ G.W. Kołodko, *Kwadratura pięciokąta. Od załamania gospodarczego do trwałego wzrostu*, Poltext, Warszawa 1993, s. 46.

¹⁰ D. Cassel, H.J. Thieme, *Einkommenspolitik. Kritische Analyse eines umstrittenen stabilitätspolitischen Konzepts*, Köln 1997, s. 96.

pełne wykorzystanie czynnika pracy. Oznacza to, że wszyscy wykwalifikowani pracownicy, którzy poszukują pracy, przy istniejących stawkach płacy mogą ją znaleźć w pełnym wymiarze bez żadnej zwłoki. W analizach praktycznych przyjmuje się, że pełne zatrudnienie siły roboczej występuje przy stopie bezrobocia naturalnego, której wartość jest zawarta w przedziale 1,5–4,0%.

Kolejny cel polityki stabilizacji, mający istotne znaczenie dla osiągania równowagi ogólnogospodarczej, to stabilizacja wartości pieniądza, która najczęściej przejawia się w stałości ogólnego poziomu cen. W tym przypadku przyjmuje się, że stabilizacja ta występuje, gdy wartość koszyka podstawowych dóbr i usług konsumpcyjnych nie ulega zmianie, a więc siła nabywcza pieniądza jest stała. Na ogół zakłada się, że osiągnięcie tego celu występuje gdy średnioroczny przyrost indeksów dynamiki cen podstawowych artykułów i usług konsumpcyjnych wynosi około 2%.

Wysokie zatrudnienie w gospodarce rynkowej jest nierozłącznie związane ze wzrostem gospodarczym. Jego wysoka dynamika może być wynikiem zwiększenia stopnia wykorzystania już istniejących zdolności produkcyjnych (efekt zdolności) lub może być spowodowana zwiększeniem mocy produkcyjnych, wskutek działalności inwestycyjnej (efekt mocy)¹¹. Z tego powodu polityka stabilizacji, krótko- i średniookresowa, będzie przede wszystkim oddziaływała na zwiększenie stopnia wykorzystania już istniejących zdolności produkcyjnych lub na pobudzanie dynamiki działalności inwestycyjnej.

W literaturze przyjmuje się, że sprawiedliwy podział dochodu narodowego i kapitału jest także celem polityki stabilizacji. Zamiar ten nie jest jednak formułowany *explicite*, gdyż ma charakter nie tylko ekonomiczny, lecz także społeczny, polityczny i moralno-etyczny, a ponadto bardzo trudno jest go skonkretyzować, aby mógł być przedmiotem analiz ilościowych.

Formułowanie celu, którym jest równowaga ekologiczna rozumiana jako utrzymanie stanu i poprawa istniejącego środowiska naturalnego, wynika przede wszystkim z niesprawności istniejącego mechanizmu kształtowania się cen, który często prowadzi do zakłóceń w otoczeniu przyrodniczym. Utrzymanie równowagi w sferze budżetu państwa najczęściej oznacza dążenie do istnienia nadwyżki wydatków nad dochodami, która gwarantowałaby utrzymanie długu publicznego na poziomie umożliwiającym jego bezinflacyjne finansowanie.

¹¹ J. Pätzold, *Stabilisierungspolitik. Grundlagen der nachfrage- und angebotsorientierten Wirtschaftspolitik*, Bonn–Stuttgart 1991, s. 38–40.

We współczesnej koniunkturze gospodarczej często twierdzi się, że cele polityki stabilizacji są wzajemnie powiązane i są pewnego rodzaju konglomeratem różnych działań. Składają się na tzw. magiczny wielokąt celów, co oznacza, że tworzą pewną koncepcję teoretyczną, jednak praktyczna ich realizacja jest często bardzo utrudniona, a czasami wręcz niemożliwa. Przedstawiona powyżej hierarchia celów polityki stabilizacji jest jedynie pewnym zabiegiem dydaktycznym, porządkującym te rozważania.

1.2. Automatyczne narzędzia fiskalne w procesie stabilizacji makroekonomicznej

W grupie fiskalnych narzędzi polityki stabilizacji obok instrumentów działających dyskrejonalnie występują także automatyczne stabilizatory koniunktury. W aspekcie instrumentalnym można je zdefiniować jako środki służące nie tylko do utrzymywania w gospodarce równowagi na poziomie pełnego zatrudnienia, lecz także wykorzystywane do sterowania równowagą między inflacją a bezrobociem, aby działały na rzecz kompensacji tendencji destabilizujących gospodarkę i prowadziły do powstawania warunków równowagi¹².

Automatyczne stabilizatory koniunktury, spełniając określone kryteria, występują zarówno w działaniach fiskalnych, jak i w sferze pieniężnej lub mogą wpływać na poziom i dynamikę konsumpcji¹³. Najważniejszą funkcję stabilizacyjną pełnią w systemie fiskalnym, gdyż występując po stronie dochodów i wydatków, są stosowane zgodnie ze stałymi zasadami ich realizacji¹⁴. Ich wykorzystanie wynika z wrażliwości niektórych podatków i wydatków państwa na zmiany ogólnej sytuacji gospodarczej.

Głównym zadaniem automatycznych stabilizatorów koniunktury jest oddziaływanie na dynamikę popytu, a w szczególności hamowanie szybkości jego spadku lub ograniczenie dynamiki wzrostu. Cel ten jest osiągany przede wszystkim przez kształtowanie dochodów rozporządzalnych, przy czym w procesie stabilizacji popytu zdecydowanie większe efekty uzyskuje się, oddziałując na

¹² A.H. Hansen, *Economic Policy...*, s. 248–249.

¹³ J. Kropiwnicki, *Teoria automatycznych stabilizatorów koniunktury*, PWN, Warszawa 1976, s. 143.

¹⁴ W. Przybylska-Kapuścińska, *Automatyczne i dyskrejonalne stabilizatory koniunktury gospodarczej w systemie fiskalnym*, w: *Interwencjonizm państwowy. Zagadnienia wybrane*, red. Z. Kowalczyk, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1984, s. 112.

rozmiary popytu konsumpcyjnego, zwłaszcza grup ludności, które odznaczają się wyższą skłonnością do konsumpcji. Konsekwencje wpływu tych narzędzi na dynamikę popytu na dobra inwestycyjne są zdecydowanie mniejsze¹⁵.

Do najczęściej wymienianych w literaturze środków polityki stabilizacji działających automatycznie, a które jednocześnie znalazły praktyczne zastosowanie, należą stabilizatory w systemie podatków oraz w systemie ubezpieczeń społecznych¹⁶. W pierwszej grupie najważniejszą rolę odgrywają podatki bezpośrednie od dochodów indywidualnych i od dochodów (zysków) korporacji, a także niektóre podatki pośrednie.

Podatki od dochodów indywidualnych są uważane za najważniejszy z automatycznych stabilizatorów, gdyż ich istotą jest to, że jeżeli nie występują zmiany stawek podatkowych i nie ulegają zmianie zasady zwolnień podatkowych, to instrument ten powoduje wzrost stabilności wydatków konsumpcyjnych pomimo zmian aktywności gospodarczej. W okresie niskiej aktywności dynamika dochodów podatkowych jest mniejsza niż spadek PKB, co może prowadzić do powstania lub powiększania deficytu budżetowego. Z kolei w okresie wysokiej dynamiki wzrostu konsekwencje zmian podatków od dochodów osobistych są odwrotne, gdyż powodują hamowanie wzrostu popytu konsumpcyjnego i wzrost dochodów podatkowych państwa. W tym okresie może pojawić się tendencja do powstawania nadwyżki lub zmniejszania deficytu budżetowego. To, w jakim stopniu podatki od dochodów osobistych są wrażliwe na zmiany koniunktury, zależy od dwóch grup czynników¹⁷:

- giętkości podstawy wymiaru podatku,
- krańcowej stawki opodatkowania.

Koniunkturalny wzrost wysokości dochodów budżetowych wskutek działania podatków dochodowych od osób fizycznych może być czynnikiem ograniczającym procesy inflacyjne, zwłaszcza w okresie wysokiej aktywności gospodarczej, co będzie powodowane zmniejszeniem podaży pieniądza gotówkowego na rynku. W niższym stopniu oddziaływanie antyinflacyjne tych podatków można stwierdzić w fazie niskiej aktywności, gdy wskutek narzędzi automatycznych pojawiają się tendencje do powiększania deficytu budżetowego i do wzrostu

¹⁵ D. Hübner, M. Lubiński, *Współczesny cykl koniunkturalny*, PWE, Warszawa 1988, s. 192–193.

¹⁶ J. Kropiwnicki, *Teoria automatycznych...*, s. 155–253.

¹⁷ Tamże, s. 165–169.

gotówki na rynku. Pozytywny lub negatywny wpływ podatków dochodowych od osób fizycznych na nierównowagę na rynku pracy będzie słabszy.

Do grupy automatycznych stabilizatorów koniunktury należą także podatki od zysków korporacji, co jest powodowane ich dużą wrażliwością na zmiany aktywności gospodarczej. Jak wynika z analiz teoretycznych i empirycznych, w okresie spadku koniunktury zyski korporacji spadają szybciej niż PKB, a zatem w warunkach niezmienniej presji podatkowej zmniejszają się także dochody budżetowe z podatku obciążającego te zyski. W czasie fazy pomyślnej koniunktury dynamika zysków jest wyższa niż innych dochodów, co powoduje, że dochody podatkowe rosną szybciej niż PKB. Presja podatkowa hamuje więc spadek zysków netto korporacji w fazie niskiej aktywności, natomiast w okresie fazy wzrostowej ogranicza dynamikę ich wzrostu. Zyski netto korporacji podlegają podziałowi na zyski niepodzielne (oszczędności) oraz zyski podzielone (dywidendy). Oznacza to, że podatki bezpośrednie będą kształtowały zarówno działalność inwestycyjną, jak i konsumpcję. Ponieważ inwestycje firm zależą także od innych czynników, oznacza to, że podatki te determinują głównie dynamikę popytu konsumpcyjnego.

Podatki dochodowe od zysków korporacji mogą w ograniczonym stopniu determinować procesy inflacyjne, natomiast pośrednio mogą (poprzez pobudzenie inwestycji) przyczynić się do poprawy sytuacji na rynku pracy (wzrost zatrudnienia), gdyż wyniku ich działania mogą powstawać nowe miejsca pracy.

Podatki pośrednie mogą działać w sposób automatyczny w grupie podatków akcyzowych nakładanych na dobra konsumpcyjne. Oznacza to, że kształtują one dochody realne ludności o najniższych dochodach. Dochody podatkowe z tytułu akcyzy najczęściej rosną w okresie pomyślnej koniunktury, natomiast maleją w fazie niepomyślnej. Powoduje to zmniejszenie szybkości spadku popytu konsumpcyjnego w fazie spadkowej oraz hamowanie jego wzrostu w fazie wysokiej aktywności. Wzrost (spadek) obciążeń podatkiem akcyzowym może być czynnikiem pobudzającym (hamującym) procesy inflacyjne, zwłaszcza w okresie fazy wzrostowej (spadkowej) cyklu koniunkturalnego, co może doprowadzić do pogorszenia (poprawy) sytuacji na rynku pracy.

Druga grupa automatycznych stabilizatorów koniunktury działa po stronie wydatkowej budżetu, głównie w systemie ubezpieczeń społecznych. Elementami składowymi działającymi automatycznie jest przede wszystkim system

kompensacji skutków bezrobocia oraz ubezpieczenia na starość lub przeżycie¹⁸. W przypadku gdy w gospodarce występuje faza niepomyślnej koniunktury, gdy rośnie liczba osób pozostających bez pracy, zwiększa się liczba osób korzystających z systemu zabezpieczeń społecznych i zwiększają się wypłaty zasiłków, a tym samym hamowany jest spadek popytu na dobra konsumpcyjne.

Z przeprowadzonych rozważań wynika, że działające automatyczne stabilizatory fiskalne mogą i powinny być wykorzystywane w procesie stabilizacji makroekonomicznej. Działania te w najwyższym stopniu i w bezpośredni sposób mogą się przyczyniać do poprawy wyniku budżetu państwa. Wprawdzie cel ten nie jest powszechnie formułowany w literaturze, gdyż jego realizacja jest w zasadzie sposobem osiągania szybkiego wzrostu gospodarczego, poprawy sytuacji na rynku pracy czy ograniczania zjawisk inflacyjnych. Stosowane narzędzia fiskalne mogą być także czynnikiem łagodzącym amplitudę wahań koniunkturalnych, zwłaszcza na rynku dóbr konsumpcyjnych, co powinno przyczyniać się do przyspieszenia wzrostu w warunkach równowagi. Automatyczne narzędzia fiskalne mogą także w istotny sposób ograniczać negatywne skutki bezrobocia. Nie będą w bezpośredni sposób likwidować jego przyczyn, ale mogą przyczyniać się do hamowania szybkości spadku popytu konsumpcyjnego. W procesie zmniejszania inflacji główną rolę odgrywają wprawdzie narzędzia polityki pieniężnej, jednak np. zmniejszenie deficytu budżetowego lub ograniczenie stawek podatku akcyzowego może w istotnym stopniu powodować hamowanie dynamiki wzrostu cen. Narzędzia należące do analizowanej grupy mogą także przyczyniać się do bardziej sprawiedliwego i akceptowanego społecznie podziału dochodu narodowego i kapitału w ramach realizowanej polityki dochodowej.

2. Przemiany systemu podatków w Polsce w okresie transformacji gospodarczej

Reforma systemu podatków przeprowadzona na początku lat 90. XX wieku była jednym z ważniejszych elementów procesu transformacji w gospodarce polskiej. Konieczność jego przemian wynikała przede wszystkim z niedostosowania systemu istniejącego w gospodarce scentralizowanej oraz chęci dostosowania go do warunków gospodarki rynkowej. Czynnikiem przyspieszającymi te przeobrażenia były także: ostry kryzys finansów publicznych, który ujawnił

¹⁸ J. Kropiwnicki, *Teoria automatycznych...*, s. 191–231.

się na początku 1991 roku, oraz wzrost znaczenia samorządu terytorialnego¹⁹. Przyjmując kryterium czasu, można wyróżnić pięć etapów budowania nowego systemu podatkowego w naszym kraju²⁰:

- etap pierwszy był związany z reformą samorządową i w tym czasie wprowadzono podatki i opłaty lokalne (podatek od nieruchomości, podatek rolny, podatek od spadków i darowizn, podatek od środków transportu)²¹;
- w etapie drugim opodatkowano dochody podmiotów gospodarczych (1 stycznia 1992 uchwalono podatek dochodowy od osób fizycznych, a w 1992 roku przeprowadzono istotną reformę podatku dochodowego od osób prawnych)²²;
- w etapie kolejnym przyjęto podatek od towarów i usług oraz podatek akcyzowy²³;
- w czasie trwania etapu czwartego wprowadzono w drodze ustawy (od 1 stycznia 1998) ordynację podatkową, która zawierała wszystkie nowe regulacje dotyczące ustalania i poboru podatków²⁴;
- w okresie etapu piątego podjęto próbę dostosowania polskiego systemu podatkowego do warunków Unii Europejskiej.

Ponieważ celem poniższych analiz są działania stabilizacyjne narzędzi automatycznych, prowadzone w skali całej gospodarki polskiej, uwaga zostanie skoncentrowana na centralnych podatkach bezpośrednich, wśród których główną rolę odgrywają podatki dochodowe od osób fizycznych i od prawnych. W grupie podatków pośrednich przedmiotem analiz będzie jedynie podatek od towarów i usług oraz podatek akcyzowy.

Podatek dochodowy od osób fizycznych odznaczał się powszechnością podmiotową i przedmiotową, a jednocześnie jego stosowanie umożliwiało realizację celów pozafiskalnych. W jego konstrukcji na zasadach ogólnych opodatkowanie odbywa się na podstawie trzech nowych kategorii: przychodu, kosztu jego uzyskania oraz dochodu, który tworzył podstawę opodatkowania. Stawki

¹⁹ S. Owsiak, *Finanse publiczne...*, s. 468–470.

²⁰ Tamże, s. 472.

²¹ Ustawa z 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych, DzU 1991, nr 9, poz. 31 (z późn. zm.).

²² Ustawa z 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, DzU 1991, nr 80, poz. 350 (z późn. zm.); Ustawa z 15.02.1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, Dz.U 1992, nr 21, poz. 86 (z późn. zm.).

²³ Ustawa z 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym, DzU 1993, nr 11, poz. 50 (z późn. zm.).

²⁴ Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. – *Ordynacja podatkowa*, DzU 1997, nr 137, poz. 926.

tego podatku ulegały zmianom w czasie. W latach 1992–1993 występowała łągodnie progresywna, trzystopniowa skala podatkowa, która wynosiła 20%, 30% i 40% dla określonych przedziałów dochodów. W 1993 roku skala ta nie uległa zmianie, a ciężar podatkowy uległ zwiększeniu, gdyż nie zwaloryzowano progów podatkowych. W roku następnym wysokość tego podatku wzrosła, gdyż zostały podniesione stawki podatkowe do 21%, 33% i 45%, co doprowadziło do zwiększenia progresywności tego podatku. W latach 1995–96 stawki podatkowe nie uległy zmianie, ale dokonano rewaloryzacji progów podatkowych w związku z występującą inflacją. Obniżka stawek do poziomu 20%, 32% i 44% nastąpiła w 1997 roku, ale odbiegały one od tych, które występowały w 1992 roku. Powrót do stawek z roku wprowadzenia podatków od dochodów osobistych nastąpił w roku następnym, a stawka podatku dla pierwszego progu uległa obniżeniu do 19%. W 2000 roku podjęto zamiar wprowadzenia podatku liniowego, jednak tej decyzji nie zaaprobował Prezydent RP. Od 2009 roku do chwili obecnej w gospodarce polskiej występują jedynie dwie stawki podatku dochodowego od osób fizycznych, które wynoszą 18% i 32%.

Reforma podatku dochodowego od osób prawnych wynikała ze szczególnej jego roli w systemie ekonomicznym. W okresie przed transformacją podatek ten był zróżnicowany i uzależniony m.in. od charakteru własności podmiotów, ich formy organizacyjno-prawnej, przynależności sektorowej²⁵. Sytuacja ta nie była możliwa do zaakceptowania w systemie gospodarczym, który zakładał równość działania wszystkich jednostek. Wprowadzona reforma tego podatku przyjmowała, że jego podstawą jest dochód pochodzący z różnych źródeł, który był szacowany jako różnica między przychodami i kosztami jego uzyskania.

Podstawowa stawka podatku dochodowego od osób prawnych w latach 1992–1996 wynosiła 40%, a w 1997 roku została zmniejszona do 38% i miała charakter liniowy. W 1998 roku nastąpiło jej obniżenie do 36%, a w latach następnych podjęto próby dalszej obniżki, gdyż w 1999 roku wynosiła 34%, w następnym 30%, w latach 2001–2002 28%, a w kolejnym roku 27%. Proces ten zakończył się w 2004 roku, kiedy radykalnie obniżono stawkę do 19%, która obowiązuje do chwili obecnej.

Podatek od towarów i usług (VAT) należy do podatków pośrednich i odgrywa główną rolę w kształtowaniu dochodów podatkowych w Polsce. Jednocześnie pełni funkcję stabilizacyjną, gdyż wraz ze wzrostem (spadkiem) obciążeń

²⁵ S. Owsiak, *Finanse publiczne...*, s. 491.

podatkowych popyt rynkowy będzie się zmniejszał (zwiększał). W tym przypadku wyróżnia się podatek należny oraz naliczony. Pierwszy wyodrębniony podatek wynika z faktur sprzedaży i jest konsekwencją czynności będących przedmiotem opodatkowania według stawki 22%, 7% i 0%. Podatek naliczony zależy od faktur zakupu i jest wyższy niż należny, a podatnik otrzymuje zwrot określonej kwoty lub obniża o nią podatek należny od swojej sprzedaży w następnym okresie.

Przystąpienie Polski do UE spowodowało konieczność przebudowy podatków pośrednich, w tym VAT, dlatego 1 maja 2004 weszła w życie nowa ustawa o podatku od towarów i usług, która uwzględniała Szóstą Dyrektywę VAT stosowaną w UE²⁶. Zawarte w niej rozwiązania w części przeniesiono z ustawy z 1993 roku, a część zmodyfikowano, zwłaszcza w kwestiach wewnątrzwspólnotowego nabycia i dostaw towarów²⁷. W nowej ustawie utrzymano stawki na poziomie 22%, 7%, 3% i 0%²⁸. Kolejną zmianą wprowadzoną w Unii była Dyrektywa Rady 2006/112/WE z 28 listopada 2006 w sprawie wspólnego systemu podatku od wartości dodanej, która zastąpiła obowiązującą Szóstą Dyrektywę, a ostatnia unijna nowelizacja miała miejsce 1 stycznia 2013. W okresie po 1 maja 2004 w Polsce było 36 nowelizacji Ustawy o VAT (średnio w roku przypada ich ponad trzy). Pomimo licznych zmian od 1993 roku stawki tego podatku zmieniały się tylko dwa razy (za pierwszym razem dodano stawkę 3%, a za drugim w 2011 roku stawki te podniesiono najprawdopodobniej do końca 2016 roku o 1%).

Podatek akcyzowy, wprowadzony w Polsce w 1993 roku, jest płacony przy zakupie szczególnych dóbr i wpływa przede wszystkim na cenę towarów, a ponadto musi być zapłacony niezależnie od innych obowiązujących podatków. Opodatkowaniem akcyzą podlega sprzedaż, import i eksport towarów objętych akcyzą oraz odpłatne świadczenie usług. Stawki tego podatku są elastyczne, a uprawnione do ich bieżącego ustalania jest Ministerstwo Finansów, które w drodze rozporządzenia ustala stawki kwotowe lub procentowe.

Przystąpienie Polski do UE spowodowało kolejną zmianę systemu podatku akcyzowego²⁹. Nowe regulacje uwzględniały podział wyrobów akcyzowych na zharmonizowane i niezharmonizowane. W przypadku pierwszej grupy przepisy

²⁶ Ustawa z 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług, DzU 2004, nr 54, poz. 535.

²⁷ S. Owsiak, *Finanse publiczne...*, s. 504.

²⁸ Stawka 3% była przyjęta na okres przejściowy tylko do 30.04.2008, a 0% dotyczyła m.in. towarów eksportowanych (Owsiak *Finanse publiczne...*, s. 506).

²⁹ Ustawa z 23 stycznia 2004 r. o podatku akcyzowym, DzU 2004, nr 29, poz. 257.

unijne określają minimalny poziom stawek akcyzowych. W grupie wyrobów niezharmonizowanych przyjęto, że każdy kraj samodzielnie ustala stawki podatkowe. Nowa ustawa zmieniła ponadto zasady klasyfikacji wyrobów akcyzowych oraz wprowadziła dwie procedury regulujące obrót tymi wyrobami³⁰. Trzecia zmiana ustawy o akcyzie w Polsce wystąpiła w 2009 roku i obowiązuje obecnie, aczkolwiek jej przepisy podlegały kolejnym nowelizacjom.

W ramach reformy systemu podatkowego w Polsce wprowadzono także inne podatki, a wśród nich podatek importowy, podatek od gier, podatek od sprzedaży akcji, podatek wyrównawczy (popiwek) oraz opłaty wyrównawcze³¹.

Jak wynika z analizy ewolucji systemu podatkowego, w gospodarce polskiej cechami narzędzi automatycznych w najwyższym stopniu odznaczają się centralne podatki bezpośrednie, tj. podatek dochodowy od osób prawnych oraz podatek dochodowy od osób fizycznych. W okresie obowiązywania podatku PIT jego stawki zmieniano pięciokrotnie. Z kolei stawki podatku CIT w latach 1992–2014 zmieniano aż ośmiokrotnie, ale od dziesięciu lat są stałe i wynoszą 19%. Może to oznaczać, że w ostatnich latach podatek PIT był w niższym stopniu narzędziem automatycznym, co wynika głównie z relatywnie dużej zmienności w czasie stosowanych stawek i systemu ulg. Z kolei w latach 2004–2014 działanie automatyczne w wyższym stopniu wykazywał podatek CIT. Podatki pośrednie VAT i akcyza należą głównie do narzędzi dyskrejonalnych, gdyż ich stosowanie zależy przede wszystkim od wysokości deficytu budżetowego i związanych z nim decyzji organów ustawodawczych i wykonawczych. Podatki te, a zwłaszcza akcyza, wykazują także wysoką zmienność, zwłaszcza w przypadku produktów niezharmonizowanych.

3. Empiryczna analiza roli automatycznych narzędzi fiskalnych w stabilizowaniu gospodarki polskiej w latach 2000–2014

Analizy zawarte w poprzedniej części wskazują, że charakter narzędzi działających automatycznie w gospodarce polskiej w najwyższym stopniu wykazują: podatek dochodowy od osób prawnych oraz podatek dochodowy od osób fizycznych. Dlatego poniżej będzie podjęta próba empirycznej analizy wpływu tych podatków na stabilizowanie gospodarki polskiej, tj. na zmiany aktywności

³⁰ S. Owsiak, *Finanse publiczne...*, s. 511–513.

³¹ Tamże, s. 513–519.

gospodarczej, na sytuację na rynku pracy oraz na procesy inflacyjne. Oznacza to, że w tej części pracy zostanie najpierw przedstawiona identyfikacja przyjętych szeregów czasowych oraz stosowana metoda statystyczna, a następnie wartości współczynników korelacji liniowej Pearsona i oszacowane parametry funkcji obrazujące charakter zależności przyczynowo-skutkowych oraz odroczenia czasowe między przyjętymi zmiennymi objaśnianymi i objaśniającymi.

3.1. Identyfikacja analizowanych danych empirycznych oraz wykorzystywana metoda statystyczna

W empirycznej analizie wpływu podatków bezpośrednich na stabilizowanie gospodarki w Polsce w okresie I kw. 2000 – III kw. 2014 wykorzystano dwie grupy szeregów czasowych³². Pierwsza z nich charakteryzuje elementy wskazujące na stopień stabilizacji gospodarki polskiej. Przyjęto, że zmiany aktywności gospodarczej będą odzwierciedlane w szeregach produktu krajowego brutto w cenach rynkowych (PKB) oraz w danych ukazujących kształtowanie się dwóch najważniejszych elementów popytu wewnętrznego, tj. wydatków na spożycie ogółem (KON) i na akumulację (AKK). Wartości tych szeregów obliczono jako indeksy dynamiki, a ich podstawą był analogiczny kwartał roku poprzedniego. Procesy inflacyjne będą charakteryzowane za pomocą indeksów dynamiki cen dóbr i usług konsumpcyjnych (analogiczny kwartał roku poprzedniego = 100). Sytuację na rynku pracy w Polsce ukazują kwartalne szeregi stóp bezrobocia.

Stosowane w gospodarce polskiej, a działające automatycznie narzędzia fiskalne będą odzwierciedlane poprzez drugą analizowaną grupę wskaźników, którymi będą: dochody podatkowe ogółem (DO), dochody od osób prawnych (CIT) oraz od osób fizycznych (PIT). W tym przypadku pojawił się problem wynikający z faktu, że w oficjalnej statystyce polskiej są publikowane dane miesięczne skumulowane, powstałe wskutek sumowania wartości absolutnych, począwszy od pierwszego do ostatniego miesiąca roku. Chcąc doprowadzić do pełnej porównywalności analizowanych wielkości, obliczono najpierw wartości

³² Początek analizy był zdeterminowany przez fakt, że 26.11.1998 w naszym kraju weszła w życie *Ustawa o finansach publicznych*, w której wprowadzono nowe zasady klasyfikacji i szacunku dochodów i wydatków publicznych. Uchwalone 30.06.2005 i 27.08.2009 nowe ustawy o finansach publicznych nie wniosły w tym zakresie istotnych zmian. Oznacza to, że pierwsze dane absolutne, agregowane na podstawie ustawy z 1998 r. były liczone w 1999 r., ponieważ w opracowaniu wykorzystano szeregi czasowe indeksów dynamiki podatków bezpośrednich (analogiczny kwartał roku poprzedniego = 100) i ich wartości były dostępne dopiero od I kw. 2000.

absolutne dochodów z podatków dla każdego kwartału, a następnie oszacowano ich indeksy dynamiki, przy czym analogiczny kwartał roku poprzedniego był przyjęty jako podstawa.

Stosowana metoda statystyczna służąca do oceny stabilizacyjnej roli podatków bezpośrednich składała się z dwóch etapów. W pierwszym oszacowano wartości współczynników korelacji liniowej Pearsona między wszystkimi przyjętymi szeregami czasowymi, przy czym, chcąc wyodrębnić odroczenia czasowe między poszczególnymi zmiennymi, przyjęto, że dane odzwierciedlające zmiany aktywności gospodarczej, procesy inflacyjne oraz sytuację na rynku pracy będą występowały w danym okresie t , a szeregi charakteryzujące zmiany dochodów ogółem oraz dochodów z podatków bezpośrednich będą występowały z wyprzedzeniem od 0 do czterech kwartałów, tj. w okresie t , $t-1$, $t-2$, $t-3$, $t-4$ lub z opóźnieniem o cztery kwartały ($t+1$, $t+2$, $t+3$, $t+4$). Oszacowane istotne, a jednocześnie najwyższe wartości współczynników korelacji, przy uwzględnieniu okresów wyprzedzeń i odroczeń czasowych, są zestawione w tabeli 1. Druga część analizy empirycznej polegała na obliczeniu wartości parametrów równań regresji między przyjętymi zmiennymi, przy czym kryteria doboru zmiennych były oszacowane wcześniej, istotne wartości współczynników korelacji. Obliczone wartości parametrów równań są przedstawione w tabeli 2.

3.2. Znaczenie automatycznych narzędzi fiskalnych w stabilizowaniu gospodarki polskiej – wyniki empiryczne

Analizy empiryczne ukazujące rolę podatków dochodowych w stabilizowaniu gospodarki polskiej składają się z trzech części. W pierwszej z nich badano charakter związków i odroczenia czasowe między zmianami aktywności gospodarczej, mierzonymi za pomocą indeksów PKB, konsumpcji i akumulacji a dynamiką dochodów podatkowych ogółem, dochodów z podatków bezpośrednich od osób fizycznych i prawnych. Uzyskane wyniki są zestawione w tabelach 1 i 2.

Zmiany aktywności gospodarczej są w najwyższym stopniu i wprost proporcjonalnie skorelowane z dochodami podatkowymi ogółem, gdy dane te są opóźnione o cztery kwartały. Oznacza to, że oscylacje PKB w danym okresie są konsekwencją opóźnionych zmian wysokości dochodów podatkowych ogółem. Istotne i dodatnie związki występują także między dynamiką PKB a dochodami podatkowymi od osób prawnych, w sytuacji gdy są one opóźnione o jeden kwartał, oraz od osób fizycznych, gdy występują z opóźnieniem o dwa kwartały.

Może to wskazywać, że dynamika PKB implikuje późniejsze zmiany dochodów podatkowych, przy czym najpierw występują zmiany wysokości podatku CIT, następnie podatku PIT, a dopiero po czterech kwartałach dochodów podatkowych ogółem. Dodatni i silniejszy związek korelacyjny (wyższa wartość współczynnika determinacji R^2) występuje między dynamiką dochodów podatkowych ogółem oraz dochodów z podatków bezpośrednich a zmianami w sferze akumulacji. W tym przypadku występują identyczne opóźnienia czasowe zmiennych niezależnych, jak w przypadku oscylacji PKB. Może to oznaczać, że zmiany akumulacji w Polsce wpływają na zmiany dochodów z podatków CIT (po upływie jednego kwartału), następnie dochodów z podatku PIT (po dwóch kwartałach) oraz na dochody podatkowe ogółem (po czterech kwartałach). Relatywnie w niższym stopniu dynamika dochodów wpływa na zmiany konsumpcji (współczynnik determinacji $R^2 = 0.382$), przy czym w tym przypadku nie wystąpiły istotne związki korelacyjne między dynamiką dochodów z podatku CIT a zmianami w sferze spożycia. Siła wpływu dochodów z podatku PIT jest najwyższa, gdy zmienna ta wyprzedza o jeden kwartał dynamikę konsumpcji, co może oznaczać, że wraz ze wzrostem (spadkiem) dochodów z tytułu tego podatku będzie zwiększała się (zmniejszała się) konsumpcja.

Tabela 1

Najwyższe wartości współczynników korelacji liniowej Pearsona (istotnie statystyczne przy $p < 0,05$) między zmianami wartości wskaźników charakteryzujących stabilizację makroekonomiczną a dochodami podatkowymi ogółem i dochodami z podatków bezpośrednich Polsce w okresie I kw. 2000 – III kw. 2014

Zmienne niezależne Zmienne zależne	Dochody podatkowe*		
	ogółem	PIT	CIT
PKB	0,445 (+4)	0,294 (+2)	0,375 (+1)
KON	0,474 (+4)	0,433 (–1)	
AKK	0,423 (+4)	0,495 (+2)	0,434 (+1)
INF			
SB	0,281 (+4)		

* Wartości w nawiasach od –1 do –4 oznaczają występowanie danej zmiennej o 1, 2, 3, 4 kwartały wcześniej, natomiast wartości od +1 do +4 informują, że dana zmienna jest opóźniona od 1 do 4 kwartałów w stosunku do zmiennych charakteryzujących stabilizację makroekonomiczną.

Źródło: obliczenia własne.

Tabela 2

Oszacowane wartości parametrów funkcji regresji ukazujące stabilizacyjne efekty automatycznych narzędzi fiskalnych w Polsce w okresie I kw. 2000 – III kw. 2014

Zmienna zależna	Oszacowane wartości	
	parametrów funkcji	współczynnika determinacji (R^2)
PKB	$93,08 + 0,09 (DO+4)$	0,18
PKB	$99,37 + 0,03 (PIT+2)$	0,07
PKB	$100,75 + 0,02 (CIT+1)$	0,12
PKB	$91,74 + 0,08 (DO+4) + 0,02 (CIT+1)$	0,27
AKK	$50,51 + 0,49 (DO+4)$	0,16
AKK	$65,64 + 0,35 (PIT+2)$	0,23
AKK	$85,81 + 0,16 (CIT+1)$	0,17
AKK	$28,05 + 0,32 (DO+4) + 0,25 (PIT+2) + 0,13 (CIT+1)$	0,42
KON	$94,47 + 0,07 (DO+4)$	0,21
KON	$98,42 + 0,04 (PIT-1)$	0,17
KON	$90,51 + 0,07 (DO+4) + 0,03 (PIT-1)$	0,38
SB	$3,93 + 0,10 (DO+4)$	0,06

Źródło: obliczenia własne.

W analizach empirycznych nie wystąpiły, istotne z punktu widzenia statystycznego, wartości współczynników korelacji między dynamiką procesów inflacyjnych w naszym kraju a zmianami dochodów podatkowych ogółem oraz dochodów z tytułu podatków PIT i CIT. Może to wskazywać, że znaczenie podatków bezpośrednich w kształtowaniu stabilnej wartości pieniądza w badanym okresie w Polsce było nieistotne.

Trzecia część analizy dotyczyła zależności między dynamiką dochodów podatkowych a sytuacją na polskim rynku pracy, mierzonej stopą bezrobocia. W tym przypadku wystąpił tylko jeden istotny i dodatni współczynnik korelacji między dynamiką dochodów podatkowych ogółem i zmianami stopy bezrobocia, gdy sytuacja na rynku pracy była opóźniona o cztery kwartały. Może to wskazywać, że polityka podatkowa w Polsce nie determinuje zmian w sferze bezrobocia, a jest jedynie ich konsekwencją, tj. wraz ze wzrostem (spadkiem) stopy bezrobocia zwiększały się (zmniejszały się) dochody podatkowe ogółem.

Podsumowanie

Współcześnie w gospodarkach rynkowych rośnie znaczenie automatycznych narzędzi fiskalnych w procesie stabilizacji makroekonomicznej. Wynika to głównie z ich właściwości, a w szczególności roli należących do tej grupy podatków bezpośrednich w kształtowaniu popytu efektywnego oraz jego części składowych. Oznacza to, że również w gospodarce polskiej mogą i powinny być wykorzystywane te instrumenty, zwłaszcza w procesie oddziaływania na zmiany aktywności gospodarczej, równowagę na rynku pracy czy na dynamikę procesów inflacyjnych.

Jak wynika z analizy przeobrażeń polskiego systemu fiskalnego w okresie transformacji, w najwyższym stopniu automatyczne oddziaływanie stabilizacyjne powinny wykazywać podatki dochodowe od osób prawnych (CIT) i od osób fizycznych (PIT). Podatki pośrednie VAT i akcyza należą głównie do grupy narzędzi dyskrejonalnych, gdyż ich stosowanie zależy przede wszystkim od bieżącej sytuacji budżetowej i związanych z nią decyzji organów ustawodawczych i wykonawczych.

Oczekiwań dotyczących działania podatków bezpośrednich, a odnoszących się do gospodarki polskiej nie potwierdzają jednak otrzymane dla lat 2000–2014 wyniki analiz empirycznych. Wynika z nich, że dynamika dochodów podatkowych ogółem i dochodów z podatków CIT i PIT jest opóźniona w stosunku do danych określających stabilizację makroekonomiczną sfery realnej i nominalnej. Może to oznaczać, że jest ona raczej konsekwencją sytuacji gospodarczej, a nie czynnikiem kształtowania równowagi. Otrzymano wprowadzić istotne wartości wskaźników korelacji, które wyprzedzały zmiany w sferze realnej gospodarki polskiej, ale ich wartości były niższe niż w przypadku istnienia opóźnień. Wskazuje to, że w warunkach naszego kraju w badanym okresie automatyczne narzędzia polityki fiskalnej nie działają stabilizująco, a są wynikiem zmian aktywności gospodarczej. Rola zmian podatków CIT i PIT w kształtowaniu inflacji w Polsce jest nieistotna statystycznie i jest relatywnie mniejsza niż w przypadku zmian sytuacji na rynku pracy.

Literatura

- Barczyk R., *Teoria i praktyka polityki antycyklicznej*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2004.
- Cassel D., Thieme H.J., *Einkommenspolitik. Kritische Analyse eines umstrittenen stabilitätspolitischen Konzepts*, Köln 1997.
- Despres E., Friedman M., Hart A.G., Samuelson P.A., Wallace D.H., *Problem niestabilności gospodarczej*, w: *Teoria i polityka stabilizacji koniunktury. Wybór tekstów*, PWE, Warszawa 1975.
- Hübner D., Lubiński M., *Współczesny cykl koniunkturalny*, PWE, Warszawa 1988.
- Kołodko G.W., *Kwadratura pięciokąta. Od załamania gospodarczego do trwałego wzrostu*, Poltext, Warszawa 1993.
- Kowalski T., *Nowa klasyczna makroekonomia a polityka stabilizacji gospodarczej w kapitalizmie*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1987, nr 2, vol. 49.
- Kropiwnicki J., *Teoria automatycznych stabilizatorów koniunktury*, PWN, Warszawa 1976.
- Musgrave R., *Finanztheorie*, Tübingen 1969.
- Mussel G., Pätzold J., *Grundfragen der Wirtschaftspolitik*, Verlag Franz Vahlen, München 2008.
- Nasiłowski M., *System rynkowy. Problemy mikro- i makroekonomii*, Wydawnictwo Key Text, Warszawa 1996.
- Owsiak S., *Finanse publiczne. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
- Pätzold J., *Stabilisierungspolitik. Grundlagen der nachfrage- und angebotsorientierten Wirtschaftspolitik*, Bonn–Stuttgart 1991.
- Przybylska-Kapuścińska W., *Automatyczne i dyskrecjonalne stabilizatory koniunktury gospodarczej w systemie fiskalnym*, w: *Interwencjonizm państwowy. Zagadnienia wybrane*, red. Z. Kowalczyk, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1984.
- Ustawa z 12 stycznia 1991 o podatkach i opłatach lokalnych, DzU 1991, nr 9, poz. 31 (z późn. zm.).
- Ustawa z 26 lipca 1991 o podatku dochodowym od osób fizycznych, DzU, 1991, nr 80, poz. 350 (z późn. zm.).
- Ustawa z 15 lutego 1992 o podatku dochodowym od osób prawnych, DzU 1992, nr 21, poz. 86 (z późn. zm.).
- Ustawa z 8 stycznia 1993 o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym, DzU 1993, nr 11, poz. 50 (z późn. zm.).
- Ustawa z 29 sierpnia 1997 – *Ordynacyjna podatkowa*, DzU 1997, nr 137, poz. 926.
- Ustawa z 23 stycznia 2004 o podatku akcyzowym, DzU 2004, nr 29, poz. 257.
- Ustawa z 11 marca 2004 o podatku od towarów i usług, DzU 2004, nr 54, poz. 535.

The role of automatic fiscal instruments in stabilizing business activity in Poland in the years 2000–2014

Summary

The aim of the study is to examine the character of the influence of automatic fiscal policy instruments on the shaping of internal stabilization of the market economy, where this stabilization involves limitation of the amplitude of business fluctuations, reduction of unemployment and restraint of the dynamics of inflation processes.

The paper consists of an introduction, three parts and a conclusion. In the first part, after introductory remarks, hypotheses were formulated as concerns goals and role of automatic fiscal policy instruments in the process of stabilizing market economies. The second part presents evolution of tax fiscal instruments applied in Poland and ponders upon the question whether their influence is automatic or discretionary. The subsequent part contains the results of empirical analyses, showing the impact of automatically applied direct taxes on accomplishment of the goals of internal stabilization of Poland's economy in the period from quarter I 2000 to quarter III 2014.

Keywords: discretionary and automatic fiscal instruments, business cycles, unemployment, inflation

Translated by Ryszard Barczyk